

Beeld Windesheim Gebouw X. Ontwerp: Broekbakema.
Foto: Menno Emmink

**MEER DOEN
DAN DE
OPDRACHTGEVER
HAD VERWACHT**

Windesheim Gebouw X in Zwolle is verkozen tot BNA Gebouw van het Jaar 2011. De prijsuitreiking stond in het teken van 'Effectiveness' of de meerwaarde van de architect. 'Het leven dat wij wilden uitlokken, speelt zich voor mijn ogen af.'

—
Tekst Marina de Vries

Daar staat de winnaar in de meivakantie, Windesheim Gebouw X, Hogeschool voor Journalistiek en Economie in Zwolle. Wit, transparant en stralend vleit het schoolgebouw zich langs het spoor, op een heuvel van gras. Die heuvel is het begin van het verhoogde maaiveld dat in de toekomst alle gebouwen met elkaar zal verbinden. Onder het maaiveld staat de zee van blik geparkeerd, die de opdrachtgever uit de weg wilde hebben.

Opdrachtgever Hans Valent, directeur Vastgoed en Facilitair Bedrijf Windesheim, haalt foto's tevoorschijn, waarop honderden studenten in het gras zitten. 'Het is precies zo geworden, als ik me had voorgesteld' zegt hij tegen Aldo Vos, architect-directeur van Broekbakema Architecten en ontwerper van zowel Gebouw X als van het masterplan.

'WIJ ZOCHTEN GEEN ONTWERP, MAAR EEN ONTWERPER.'

Beiden genieten zichtbaar na van de eer en de lof die op hen af zijn gekomen. De landelijke BNA-jury, onder leiding van Frits van Dongen, preef Gebouw X vanwege voorbeeldig vakmanschap, zijn ruimtelijke beleving, beheersing en speciaal gemaakte expressieve en lichtgewicht gevel, die zowel geborgenheid als transparantie biedt. De school is volgens de jury niet alleen duurzaam vanwege zijn flexibiliteit en energie- en waterbesparende maatregelen, maar ook vanwege zijn eenvoud, volwassenheid, hoogwaardigheid en gebruikersplezier.

Het gesprek tussen opdrachtgever en architect, over het BNA Gebouw van het Jaar 2011 en over de meerwaarde van de architect, vindt plaats in een laag bakstenen jaren tachtig gebouw, grauw van buiten en van binnen. Zo moest Gebouw X er dus niet uit zien, zegt Valent. 'We wilden een gebouw met ballen, een statement dat recht doet aan een HBO. Dat is goed gelukt.' 'Succes heeft vele vaders', zegt Vos bescheiden, en zo is het. Zonder goede installatie adviseur (Halmos Adviseurs), landschapsarchitect (Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten), constructeur (Ingenieursbureau Wassenaar), huisvestingsadviseur (Draaijer en partners), aannemer (Bouwcombinatie Trebbe/Hegeman uit Nijverdal) en vele anderen, was gebouw X niet geworden wat het nu is.

Maar het begint bij de opdrachtgever. Het Vastgoed en Facilitair Bedrijf Windesheim is een professionele organisatie, zegt Vos, die weet wat zij wil, duidelijk en consequent is.

Geen onderwijsfabriek, maar een verzameling aparte gebouwen, waarin studenten zich al na een paar weken thuis kunnen voelen. Daarbij moeten studenten over de grenzen van de eigen opleiding heen kunnen kijken onder het motto 'Kenniscirculatie door ontmoeting' – de kern van Vos' ontwerp. Zo kunnen namelijk nog niet bestaande, voor de toekomst nuttige opleidingscombinaties ontstaan, legt Valent uit. 'En we hebben ons bij dit gebouw goed gerealiseerd dat

'DAT IS GEEN MEERWAARDE, DAT IS JULIE WAARDE.'

je niet alleen bouwt voor nu, maar ook voor de toekomst. De school kan eventueel veranderen in een kantooromgeving.'

Op advies van Dirk Baalman van Het Oversticht hebben de opdrachtgevers van de Hogeschool twee dagen met elkaar in een bus gezeten, voor zes visiepresentaties van architecten in een door het desbetreffende bureau ontworpen gebouw. Bij Broekbakema gaf niet het gebouw de doorslag, zegt Valent, maar het gesprek. 'Door ervaring wijs geworden, zochten wij geen ontwerp, maar een ontwerper. De manier waarop naar ons werd geluisterd, het gesprek over en weer over het leven, over wat je wilt bereiken en hoe zich dat vertaalt naar de gebouwde omgeving, hebben de doorslag gegeven.' En, zegt Valent: 'Vos is een jonge vent, met nieuwe ideeën, ook qua vormge-

ving. Dat wilden we graag.' De keuze voor het gesprek en voor samenwerking, pakte goed uit. Was de Hogeschool aanvankelijk alleen uit op een nieuw schoolgebouw, gaandeweg ontstond behoefte aan een betere verankering aan de plek, en daarmee aan een nieuw masterplan. Het even ingenieuze als vanzelfsprekende maaiveldconcept, waarmee het centrale, autovrije ontmoetingsplein kan ontstaan, komt uit de koker van Vos, meegebracht van een architectuurreis naar Japan. Het is – naast het luisteren – een van de meerwaarden van de architect voor de opdrachtgever.

Over de economische of culturele meerwaarde die een architect een opdrachtgever kan geven, werd in de Amsterdamse Stadsschouwburg gediscussieerd voordat het BNA Gebouw van het Jaar 2011 bekend werd gemaakt. Een architect vertaalt de organisatiedoelen van de opdrachtgever – gevisualiseerd in woorden of in een schema – in ruimte. Dat is het vakmanschap van de architect, vinden Vos en Valent. Maar soms doet een architect meer dan de opdrachtgever had verwacht. Ook dat is het vakmanschap waarmee een architect zich onderscheidt. Tijdens de discussie in de Stadsschouwburg passeerde een aantal voorbeelden de revue. Voor het hoogstedelijke woonstudentencomplex Cité van Tangram in Rotterdam had de opdrachtgever een wensenpakket dat het budget ver overschreed. Tangram draaide de plattegrond van het

complex zodat niet vierhonderd maar vijfhonderd woningen mogelijk werden en financiële ruimte ontstond. Bij de uitbreiding van de Amsterdamse Stadsschouwburg kwam Jonkman Klinkhamer architecten – daartoe aangespoord door het belendende poppodium Melkweg – met een totaal ander plan dan gevraagd. Dat plan, waarbij beide instellingen de nieuwe, grote zaal kunnen programmeren, is volgens de opdrachtgever vele malen beter dan hijzelf had bedacht. Ook bij FPC de Oostvaarderskliniek in Almere – BNA winnaar van het jaar 2009 – en het ROC van Twente – regiowinnaar Oost 2009 – hebben de respectievelijke architecten Martien Jansen van Studio M10 en Harry Abels van IAA Architecten de opdrachtgever verrast. Jansen heeft zich als Houdini door de regelgeving begeven, om extreme transparantie te creëren, waardoor de tbs-kliniek in Almere open, vriendelijk en veilig is voor de omliggende woonwijk en grote tevredenheid creëert bij bewoners en medewerkers. Abels zag de mogelijkheden van een gigantisch, ongeprogrammeerd atrium in een ongeliefd, leegstaand industrieel pand en overtuigde zijn opdrachtgever dit pand met geschiedenis als nieuw onderkomen te kiezen. Nu is het ROC van Twente vanwege zijn ziel en zijn atrium, waarin feesten, partijen en concerten gegeven kunnen worden, een factor van betekenis in stad en wijde omtrek.

Zowel aan het succes van de Oostvaarderskliniek als van het ROC ligt volgens betrokkenen een

aantal ingrediënten ten grondslag. Beide architecten hebben hun opdrachtgever meegenomen op studiereis, waarmee naast inspiratie een gesprek ontstond over de kwalitatieve aspecten van het gewenste gebouw. In beide gevallen heeft tijd een rol gespeeld, waarmee rust en ruimte ontstonden om precies het goede antwoord op de vraag te vinden en in de huid van de gebruiker te kruipen, aldus Jansen. Beide bureaus hebben de directievoering gedaan. Ook de kracht van de architect om betrokkenen te overtuigen met goede argumenten was in beide projecten van doorslaggevend belang.

Opmerkelijk genoeg karakteriseren dezelfde ingrediënten de succesvolle samenwerking in Zwolle. Gezamenlijk hebben architect en opdrachtgever een excursie gemaakt naar pleinen in onder meer Almere en Den Haag, om te kijken

MET 'LEEG' ATRIUM STAAT ROC TWENTE MIDDEN IN SAMENLEVING.

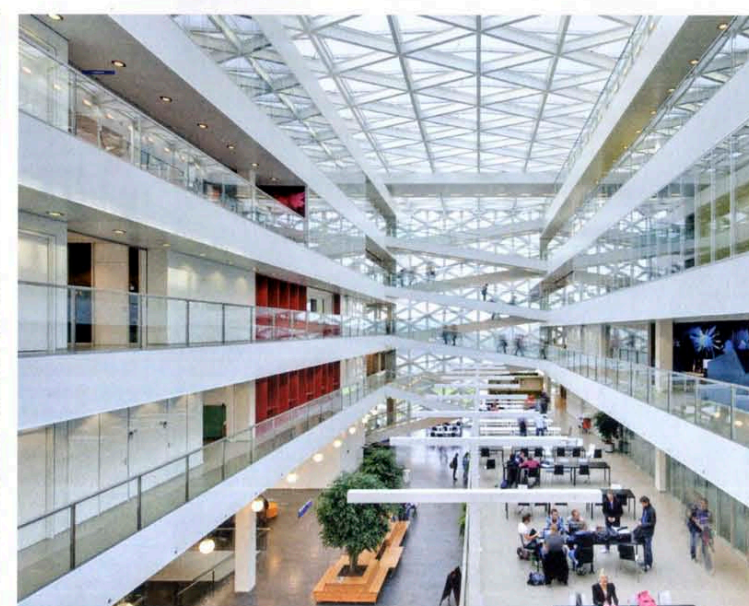
naar maatvoering en verhoudingen. 'We schrokken van de grootte van het gewenste campushart,' zegt Valent, 'Dat leek op papier veel kleiner.' Het gaf het inzicht dat een goed plein minimaal twaalf meter hoge wanden nodig heeft, terwijl de opdrachtgever aanvankelijk geen hoge gebouwen wenste. Gezamenlijk gebouwbezoek

Beeld De gevel biedt zowel geborgenheid als transparantie. Foto: Menno Emmink

Beeld Studieplekken. Foto: Menno Emmink

Beeld Atrium. Foto: Menno Emmink

Beeld ROC van Twente. Ontwerp: IAA Architecten. Foto: Christian Richters

Beeld FPC de Oostvaarderskliniek, Almere. Ontwerp: Studio M10.
Foto: René de Wit

leerde de opdrachtgever hoeveel belang hij hecht aan een hoogwaardige gevelafwerking. Ook het bureau van Vos heeft de directievoering kunnen doen en de inrichting. En door omstandigheden, waaronder het maken van het masterplan, heeft tussen ontwerp en bouwen van de school meer tijd gezeten dan gedacht. Daardoor ontstond de mogelijkheid om interieur en exterieur 'helemaal uit te ontwerpen' en uitgebreid met gebruikers te overleggen over de door hun gewenste plek in het gebouw. Vos: 'De opdrachtgever had vanaf het begin consequent voorkeur voor het ontwerpmodel met het grote atrium. De school is van binnen en van buiten zo mooi geworden, omdat we vervolgens zoveel aandacht konden besteden aan uitwerking en verhoudingen.'

Hoewel de taakverdeling tussen opdrachtgever en architect in Zwolle duidelijk was – op esthetisch vlak erkende Valent in Vos de vakman, voor de exploitatie op de lange termijn had de opdrachtgever de laatste stem – kwam het ook hier aan op de overtuigingskracht van de architect. Vos: 'Nu vindt iedereen het een heerlijk licht gebouw om in te werken, maar over de witte basiskleur zijn pittige discussies gevoerd. En om het ontwerp inzichtelijk te maken voor de opdrachtgever heb ik veel maquettes gemaakt, wel vijf of zes. Die werden flink gebruikt, want ze kwamen altijd stuk terug.' Wat ook helpt is affiniteit met architectuur op hoog niveau. In dit geval zorgde Hein Dijkstra, voormalig lid van het College van Bestuur, regelmatig voor een doorbraak in de discussies.

Resteert de vraag wat in Zwolle precies de meerwaarde is geweest van de architect? Zelf noemt Vos naast het opgetilde maaiveld, de blikvangende gevel – 'daaraan is veel tijd besteed, en dat zit niet in een programma van eisen' – , het atrium en het licht. 'Dat is geen meerwaarde, dat is jullie waarde', reageert de opdrachtgever. 'Daarvoor hebben we nou juist een goede architect gezocht.'

Dat de nieuwe school bijdraagt aan een positief imago – richting stad en richting toekomstige studenten – staat voor Valent buiten kijf. 'Alle Hogescholen weten dat de plek waar zich ons onderwijs voltrekt, een belangrijk argument is in de keuze van studenten.'

Hij noemt een andere, culturele 'meerwaarde', namelijk dat het gebouw doet wat het moet doen. Als Valent door de school loopt, ziet hij dat de afdelingen journalistiek en economie mixen. 'Het leven dat ik op papier wenste, speelt zich voor mijn ogen af.'

En wat hij als opdrachtgever niet heeft kunnen voorzien, is de positieve energie die van het gebouw uitgaat. 'Mensen die somber zijn over de jeugd van tegenwoordig, moeten eens in Gebouw X komen kijken. Als je ziet hoe geïnspireerd en geanimeerd jonge mensen hier werken, op wat voor terrein ook, dan realiseer je je: het komt wel goed met deze wereld.' Ook dat is een verdienste van de architect, en van architectuur.